

Gy

1902 jún. 26

Dessewffy Sándor csanádi püspök levele Széll Kálmán miniszterelnökhöz és feljegyzése a délmagyarországi német nemzetiségi mozgalmak tárgyában¹

ME 1902—XXI—1943 (2127)

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Hosszan tartó súlyos betegségem eddig megakadályozott abban, hogy Excellenciádnak múlt hó 16-án kelt nagybecsű levelére válaszoljak, és ezt jelen állapotomban is csak idegen, de teljesen megbízható tollal tehetem.

A pángermán nemzetiségi mozgalomról véleményemet ./ a. tisztelettel csatolva e helyütt megjegyezni bátorkodom, hogy ezen tényleg jelentkezett, és a magyar nemzeti állameszme és a magyar nemzeti érzés terjedését veszélyeztető mozgalom elfojtására leghatalmasabb és legalkalmasabb védekező óvszernek a közigazgatásnak mielőbbi államosítását tartom,² mert e mellett a magas kormányznak minden időben és minden téren a legteljesebb befolyás biztosítatik nemcsak, hanem egyúttal népünk minden szükséglete anyagi és szellemi téren könnyebben fölismérhető, és a jelentkező bajok orvoslása is könnyebben eszközölhető leszen.

És ha akad politikai párt, amely egyéb tekintetek által vezetett a közigazgatásnak tervezett államosítását ellenezné, és — amit nem hiszek — megghiúsíthatná, az ebből nemzetiségi téren származható súlyos következményekért az egész ország előtt ez a párt volna felelős.

Ezen sorokat majdnem halálos ágyon írom Excellenciádnak, a Magyar Királyi Miniszterelnöknek, és pedig azért, mert azt hiszem, hogy most már itt az ideje a közigazgatás államosításának, amely mellett minden magyarelles mozgalom megghiúsul, és a központi államhatalom az országot a fenyegető veszedelemtől megmentheti.

Biztosíthatom Excellenciádat, hogy ezen kérdéstről adott véleményem előadásában egyedül a magyar nemzeti eszme terjedését óhajtló legbensőbb vágyam és egyházmegyéim lakossága iránti pártatlan szeretetem vezetett, és köszönetet mondok Excellenciád kegyességének, mely alkalmat adott ezen véleményem előadására.

Magamat Excellenciád további kegyeibe ajánlva, a legőszintébb tisztelet kijelentésével vagyok
Excellenciádnak

Temesvárt, 1902. június hó 26-án

alázatos szolgálója
Dessewffy Sándor s. k.
püspök

Melléklet:

Vélemény

a délmagyarországi németek közt megindult pángermán mozgalomról

Kétségtelen tény, hogy a legutóbbi időben, körülbelül 2—3 év óta a délmagyarországi német ajkú lakosság körében oly nemzetiségi mozgalom indult meg, amely a múlt évszázad két utolsó évtizedében örvendetesen terjedő magyarosodást több helyen megakasztotta.

¹ Az 1963. áprilisi ellenőrzéskor az iratot az ME 1905—XVI—1274 levéltári alapszámnál találtuk.

² Piros ceruzával aláhúzva.

E délmagyarországi német lakosság, amely az ország többi lakosságánál kedvezőbb anyagi helyzetben van, készséggel lépett a magyarosodás útjára, és testtel-lelékkel magyarnak vallotta magát. A magyar nyelv ismeretét a jövő nemzedék számára elengedhetlenül szükségesnek tartotta, iskoláiban a magyar nyelv elsajátítását örömmel látta, gyermekeit magyar vidékre cserébe adta, és Szegeden áldásosan működő intézeteket alapított. Akárhány helyen a serdültebb nemzedék közül bizonyos önérettel beszélnek a magyar nyelvet kivált azok, kik néhány polgári vagy középiskola elvégzése után a szülői házhoz visszatértek, hogy ott a gazdaságban segítszenek, vagy annak vezetését átvegyék. A német nemzetiségűek közül azok, kik közép- és felső tanulmányokat végeztek, a legőszintébb hívei s terjesztői lettek a magyar állameszmének, sőt sokan nyelvben is annyira magyarokká lettek, hogy az általuk alapított családban kizárólag a magyar nyelvet honosították meg. Olyan német újság, amely a német lakosságot magyarosodása útján kedvezőtlenül befolyásolta volna, tudtommal 3—4 év előtt az egész Délvidéken nem létezett.

Ilyképpen a magyar nemzeti eszme terjedését és a magyar nemzeti érzés terjedését s megerősödését, a német lakosságnak teljes magyarosodását minden, az ország sorsát figyelemmel kísérendő hazafi örömmel és a legszebb remények között szemlélte.

Ma a helyzet általában még elég kedvező, sok helyen azonban határozottan rosszabbra fordult. És ezen utóbbi körülménynek oka nem a németiség gondolkodásmódjában, nem ennek német nemzeti öntudatában — mert ez nem létezett —, nem a megmagyarosodástól való félelemben vagy aggodalomban rejlik. A változást semmi egyéb, *csak külső befolyások eszközölték, és ezért a haj a külső befolyások erélyes megakasztásával és visszaszorításával megszüntethető.*²

Ezek a külső befolyások a következők: Temesvárott „Deutsches Tagblatt für Ungarn”, Nagyikindán „Gross-Kikindaer Zeitung” címen új lapok indultak meg, amelyeknek majd minden egyes számában van oly irányú cikk, amelynek célja a németiségben a német nemzeti öntudatot fölkelteni vagy föntartani. És ezt teszik e lapok nemcsak a német büszkeség fölkelésével és a német műveltség magasztalásával, hanem erre törekszenek azzal is, hogy minden, ami magyar a legélesebben bírálják és leszólnak, legyen az kormányintézkedés vagy közigazgatási ügy, iskolai vagy bárminő a magyar nemzeti ügyet szolgáló hivatott alkotás. *Ezen eljárásnak kedvez a német lakosság természete, mely szeret gúnyolódni és bírálgatni.*³

És ezek a lapok elküldetnek mindenüvé, hol kedvező fogadtatásra várnak, *ingyen, az előfizetés mellékes, csak legyen ki a lapot elfogadja, olvassa és róla beszél.*³

Az említett két lapnak a közelmúltban lefolyt és közismert sajtópere, amelyek a szerkesztők elítélésével végződtek, igazolják e lapok veszedelmes irányát és törekvését; pedig ezt a törekvést nemcsak az inkriminált cikkek árulják el, hanem a lap majd minden számának szelleme. Nemcsak a sajtóperek tárgyalásából tudom, de egyéb adataim is vannak arra, hogy a németiség csak kevés községben járhatja e lapok néhány példányát, *oly csekély számban, hogy abból a lapokat föntartani nem lehet.*³ Kétségtelen tehát, hogy a lapok idegen kéztől segílyt nyernek, *leginkább az erdélyi szászoktól: hogy csak a sajátjukból adják-e a segílyt, vagy az ő útjukon mások,*³ azt itt megállapítani nem lehet. Itt említem meg, hogy a temesvári lap rövid idő előtt külön házat vett és külön nyomdát. Ehhez is kellett idegen pénz.

Az én tudomásom szerint az említett lapok német nemzeti eszméi Fehértemplomon kívül csak Torontál vármegye néhány községében találtak kedvező talajra, és pedig Újpécsett, Gyertyámon, Sz. Huberten s környékén és Kiskomlóson; az utóbbi két helyen a német lapok irányát támogatta az utolsó képviselőválasztás alkalmával fellépett egyik jelölt, *Steinacker*³ Ödön, kinek sikerült meglehetősen számban híveket toborozni.

Fehértemplomban pángermán üzelméről ismeretes a város polgármestere; neki segítkezik egy *Schümichen*³ nevű lapszerkesztő. Itt többen már a gyermekek magyar egyházi éneke ellen is protestálnak.

³ Kék ceruzával aláhúzva.

Újpecsről egy *Anheuer János* nevű egyén volt a temesvári lap egyik fő támogatója, ki ahhoz 20 000 Kor. óvadékot adott. Ez szövetkezett egy *Binder* nevű, *Újpecselt letelepedett szász gyógy-szerésszel és ezzel az iskola magyarosodásával kezdtek izgatni*³, annyira, hogy egyes emberek már a magyar köszöntéstől is eltiltották a gyermekeket. A legújabb időben mindkét egyén a harc sikertelenségét belátva, a községből eltávoztak.

Gyertyámoson szintén egy szász eredetű gyógyszerész karolta fel a *Deutsches Tagblatt* ügyét, és a magát fölfelé jó hazafinak valló *Röser Adám* és rokonságával szövetkezve szintén az iskola magyarosodásával kezdett izgatni a nép között.

Sz. Huberten még 4—5 év előtt igen kedvező volt a helyzet, de az említett két újság és a „*Dresdaer Zeitung*” izgatásai folytán a magyarságnak szépen megindult ügye megakadt annyira, hogy ott a szülők megtiltják a gyermekeknek a magyar nyelv tanulását. Jelenleg Sz. Huberten a legmegbízhatatlanabb egyén a körjegyző, *Fulda károly*, *Leblanc Fülöp* nyugtanító és *Rösmer Henrik* szász gyógyszerész. Az említett jegyző, ki a főszolgabíró előtt mindent a legjobb rendben állónak mond, a korcsmában mellét verve azt a kijelentést tette: „Én pángermán vagyok, és ebben nekem az Isten sem parancsol!” Ez a jegyző még most is háborítatlanul folytatja hivataloskodását!

A pángermán mozgalomról szólva, el nem hallgathatom, hogy engem már a múlt évben Bécsben figyelmeztettek arra, hogy a délmagyarországi németiség között megindított nemzeti-ségi mozgalomnak célja ugyanaz, mint az Ausztriában oly veszedelmessé fajult „*Los von Rom*” mozgalomé, és hogy ugyanaz a kéz izgat nálunk is, mint Ausztriában. Ez a körülmény kétszeresen tette és teszi kötelességemmé, hogy éber figyelemmel kísérjek mindent, ami e mozgalommal összefügg. És e feladatomban megnyugtat az a tudat, hogy egyházmegyém papsága, jóllehet annak nagyobb része német származású, hazafias kötelességét mint a múltban, úgy a jövőben is példásan fogja teljesíteni. Egyik esperesi kerületnek tiltakozását a papság ellen fölhozott vádakra /. csatolom, azon megjegyzéssel, hogy nagy kiterjedésű egyházmegyémnek nincs egyetlenegy papja sem, kinek hazafias érzülete s magatartása kifogás alá esnék, de annál több van olyan, ki áthatva a rája egyházi s nemzeti téren várakozó feladatok fontosságától, észrevétlenül és csendben, teljes odaadással él hivatásának; sok iskola megmagyarosodása és sok német község hazafias magatartása papjaim fáradozásának köszönhető.

A jelentkezett veszedelmes áramlatnak igen kedves a mostani *sajtótörvény*³; mivel pedig ennek megváltoztatása ez idő szerint alig remélhető, legalább oda kellene hatni, hogy minden hazaellenes cikk vagy beszéd ellen a peres eljárás azonnal megindíttassék, és szigorú ítélet hozassék a bűnös ellen.